

ABBAS SƏHHƏTİN UŞAQ YARADICILIĞI

Şöhrət Nüsrət qızı Məmmədova

ADPU

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

sohret.nesirova@mail.ru

Xülasə

Abbas Səhhət uşaqların və gənclərin sevimli şairlərindəndir. Onun balaca oxucular üçün yazdığı mənalı, şirin şeirlər, tərbiyəvi məzmunu malik mənzum hekayələr, təmsillər Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının ən gözəl nümunələrindəndir. Millilik, ümumbəşəriyyət, yüksək ideyalıq, müasirlik və bunların uşaq zövqünə, ruhuna uyğun şəkildə, bədii boyalarla verilməsi, həmin nümunələrin çoxunu Azərbaycan şeirinin klassik xəzinəsinə daxil etmiş, şairin özünə isə balalarımızın qəlbində əbədi bir məhəbbət oyatmışdır.

Azərbaycan uşaq şeirini ideya-bədii məzmun baxımından zənginləşdirən A.Səhhətin özünəməxsus yazı üslubu, orijinal yaradıcılıq laboratoriyası vardır. O, uşaq aləmini dərinlən bilir, uşaq dünyasının incəliklərindən ustalıqla baş çıxarırdı. Şair öz əsərlərində hər sözü, ifadəni yerində, zərgər dəqiqliyi ilə işlətməmiş, doğma dilin, şifahi xalq ədəbiyyatının xəzinəsindən bəhrələnməklə uşaq ədəbiyyatının klassik nümunələrini yaratmışdır. Dərin ictimai məzmun, yüksək bədii şeiriyyət onun əsərlərinin başlıca keyfiyyətləridir.

Açar sözlər: uşaq, əsər, ideya, mövzu, klassik, üslub, xalq.

Abstract

Abbas Sahat is one of the favorite writers kids and young people. Meaningful, sweet poems, poetic stories with educational content, and representations that he wrote for young readers are among the most beautiful examples of Azerbaijani children's literature. Nationality, universality, high idealism, modernity and their presentation in physical form in accordance with children's taste and spirit, included many of these examples in the classic treasury of Azerbaijani poetry, and awakened never-ending love for himself in the hearts of children.

A. Sahat, who enriches Azerbaijani children's poetry in terms of idea-artistic content, has his own writing style and original creative laboratory. In his works, the poet used every word and expression in the place, with the precision of a jeweler, benefiting from the treasure of native language and oral folk literature, he created classic examples of children's literature. Deep economic context, high artistic poetry are the main qualities of his works.

Key words: child, trace, idea, topic, classic, style, nation.

Abbas Səhhət uşaqların və gənclərin sevimli şairlərindəndir. Onun balaca oxucular üçün yazdığı mənalı, şirin şeirlər, tərbiyəvi məzmunla malik mənzum hekayələr, təmsillər Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının ən gözəl nümunələrindəndir. Millilik, ümumbəşəriyyət, yüksək ideyalıq, müasirlik və bunların uşaq zövqünə, ruhuna uyğun şəkildə, bədii boyalarla verilməsi, həmin nümunələrin çoxunu Azərbaycan şeirinin klassik xəzinəsinə daxil etmiş, şairin özünə isə balalarımızın qəlbində əbədi bir məhəbbət oyatmışdır.

A. Səhhət ömrünü vətəninə, xalqının tərəqqisinə həsr etmiş, bu məslək uğrunda bütün həyatı boyu mübarizə aparmış görkəmli şəxsiyyətdir. O, öz xalqının gələcəyinə inanır, onun elm, maarif, mədəniyyət yolu ilə irəliləyəcəyinə böyük ümid bəsləyirdi:

Şişə çəksəz də diriylən ətimi,
Atmaram mən vətəni millətimi.
Məsləkim tərcümeyi-halımdır.
Lütfi-həq qayeyi-amalımdır. (5, 43)

A. Səhhətin ədəbi və ictimai fəaliyyəti geniş və hərtərəfli olmuşdur. O, bədii ədəbiyyatın şeir, nəsr, və dram janrlarında əsərlər yaratmış, pedaqoji fəaliyyəti ilə yanaşı dərslilər tərtib etmiş, ədəbiyyat, maarif, mədəniyyət, dil məsələlərindən bəhs edən bir çox elmi, publisistik məqalələr yazmışdır. A. Səhhətin «Sınıq saz» (1912), «Məğrib günəşi» (1912), «Cəhalət səmərəsi, yaxud bir yetimin xoşbəxtliyi» (1914), «Yoxsulluq eyib deyil» (1912), «Neft fontanı» (1912) kimi kitabları nəşr olunmuşdur. O, Mahmud bəy Mahmudbəyovla birlikdə «Yeni məktəb», «İkinci il» adlı dərsliləri tərtib edib.

A. Səhhət yaradıcılığının ilk dövrlərində lirik şeirlər, qəzəllər yazmışdır. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatının mürəkkəbliyi, məfkurəvi mübarizələrin kəskinliyi, bir-birinə zidd əqidəli qrupların, cərəyanların çoxluğu «Təzə şeir necə olmalıdır?» sualının cavablarını da çətinləşdirirdi. Bu suala düzgün cavab sənətkarlardan biri də A. Səhhət oldu. Onun yeni səpkidə yazdığı şeirlər ilk növbədə vətənpərvərlik, təbiətə məhəbbət, azadlıq mövzusunda əsərlər idi. Şairin yeni səpkidə yazdığı şeirlərin ikinci qismi ictimai-siyasi mövzularda idi. 1905-ci ilin sonlarında Abdulla Şaiqin «Vətən» şeirinə cavab olaraq göndərdiyi mənzum məktubunda şair vətən mövzusunda öz münasibətini poetik dillə şərh edir. Şairin romantik qəhrəmanının keçmiş, bu gün, gələcək haqqındakı bütün düşüncələrini birləşdirən, ümumiləşdirən başlıca mövzu - Vətən mövzudur. Vətənin taleyi, vəziyyəti onun kədərini səbəbini, ümidinin mənasını müəyyən edir. Onun bütün fədakarlığı Vətən üçündür: Vətən onun «canıdır, qanıdır.» Ən uca məhəbbət Vətən məhəbbətidir.

Mən vətəni canım kimi sevirəm,
Ruhum, ətim, qanım kimi sevirəm. (5.45)

Şairin ictimai ideali öz qidasını Vətəndən alır. Vətənə həsr olunan şeirlərdə hərarətli, odlu bir ürəyin döyüntüsü eşidilir. Sənətkarın fikrincə, Vətəninə qəlbən bağlı insan daha ləyaqətli, şərəfətli olur. Belə

insan həyatını nəcib məqsədlər üçün sərf etdiyinə görə iftixar, daxili məmnunluq hissi duyur. Vətən sevgisi müqəddəs bir duyğu kimi insanın həyat yoluna nur saçır, əməllərini, mövqeyini müəyyənləşdirir. Vətəni sevən insan daha qüdrətli, əzəmətli, məğrur olur. O, Vətən qeyrətini çəkməyi hər şeydən üstün sayır, öz həyatının mənasını Vətənə xidmətdə görür. Şeirdə belə bir fikri xüsusi vurğulanır ki, vətəni sevməyənlər əslində insan adını daşımağa layiq deyil. Onda vicdan, şərəf, ləyaqət axtarmaq əbəsdir. Çünki belə insan ən ali, müqəddəs və təbii bir duyğudan məhrumdursa, cılızlaşıb, kiçilib. Şair öz Vətən idealını, millətinə bağlılığını yüksək fəxarət hissi ilə bəyan edir. A.Səhhətin vətənpərvərliyi ümumbəşəri məzmunundan da məhrum deyil. Onun vətənpərvərliyi bütün xalqlara, bəşəriyyətə məhəbbət oyadan, insanları sevməyə, yaşayıb-yaratmağa səsləyən humanist məzmunu malik idi.

Abbas Səhhətin uşaq əsərləri üçün tərbiyəvi məsələlər, nəsihətlərin bədii dillə, sənətkarlıqla əks etdirilməsi səciyyəvidir. O, bir müəllim kimi hər əsərində oxucuya məlumat, yeni bilik verir, müx-təlif həyat və təbiət hadisələrindən bədii dillə söz açaraq uşaqların dünyagörüşünü, həyat, insan haqqında təsəvvürlərini genişləndir-məyə çalışırdı. Ədibin məktəb yaşlı uşaqlar üçün yazdığı əsərlərdə ictimai məzmunla yanaşı, bədii sənətkarlıq qüvvətlidir. Şair hər nədən yazırsa-yazsın, qarşısına hansı məqsədi qoyursa-qoysun, onu Vətən məhəbbəti, elm və maarif, milli və ümumbəşəri mənəvi dəyərlərlə əlaqələndirir və bunu yüksək bədii sənətkarlıqla edirdi. A.Səhhətin bədii yaradıcılığının mühüm bir sahəsini uşaqlar üçün yazdığı əsərlər təşkil edir. On beş ilə qədər müəllimlik edərək, gənc nəslin təlim-tərbiyəsi ilə məşğul olmuş A.Səhhət yalnız məktəbdə deyil, bədii yaradıcılığında da müəllim olmuşdur. Onun uşaqlar üçün yazdığı bir çox lirik şeirlər, səhnə əsərləri və təmsillər təlim-tərbiyə işinə böyük kömək etmiş, bir növ məktəbin, müəllimin gənc nəslin bədii ədəbiyyat vasitəsilə tərbiyəsi sahəsində mövcud olan pedaqoji ehtiyaclarını ödəmək niyyəti izləmişdir.

Ədibin uşaq əsərlərini, əsasən, iki hissəyə ayırmaq olar: Məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün yazılmış kiçik həcmli lirik şeirlər, şərqlər; 2. Məktəb yaşlı uşaqlar və gənclər üçün nəzərdə tutulmuş didaktik əsərlər. Buraya alleqorik əsərlər, təmsillər və əxlaqi-tərbiyəvi mahiyyətli şeirlər daxildir.

Ədəbiyyatımızda doğma yurdun təbiətinə, gözəlliklərinə, dilbər guşələrinə həsr olunan əsərlər çoxdur. Bu mövzu A.Səhhətin yaradıcılığında aparıcı yer tutur. Şair uşaqlar üçün bu mövzuda «Yaz», "Yay", "Payız çağında", "Qış", "Yay gecəsi", "Yay səhəri", "Əkinçi nəğməsi", "Köç", «Bağça», «İlk bahar» kimi şeirlər yazmışdır. Həmin əsərləri oxuyan hər bir uşağın gözləri önündə sanki rəssam fırçası ilə çəkilmiş əsrarəngiz təbiət lövhələri canlanır. Bu əsərlərdə konkret həyatı lövhələr, səhnələr təbiətin gözəlliyi ilə elə üzvi vəhdətdə təsvir edilmişdir ki, oxucunun qəlbində doğma yurda məftunluq hissi, nikbin əhval-ruhiyyə oyadır, ona bədii zövq verir.

Sənətkarın şeirlərinin kiçik oxucular üçün maraqlı cəhətlərindən biri onların məzmunundakı reallıq və konkretliklə bağlıdır. «**Yaz**» şeirində baharın tərəvəti, insanlara gətirdiyi xoş ovqat, gümrahlıq hiss olunur. Bahar yeni həyat, yeni arzular, həyatda, təbiətdə oyanma, canlanma deməkdir.

A.Səhhət yaradıcılığında folklor motivləri güclüdür. Ədib ilk əsərlərindən başlayaraq uşaq şeirlərində folklor motivlərinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Təsədüfi deyil ki, şairin uşaq şeirlərində folklordan gələn bir səmimilik, şirinlik, dilin təbiiliyi və axıcılığı var. "Köç" şeirində folklorun sayaçı sözlər, holavar janrında yaradılmış nümunələrin təsiri aydın hiss edilir.

"Əkinçi nəğməsi" şeiri gənc nəslin təbiətə məhəbbət, əməyə, zəhmət adamına hörmət ruhunda tərbiyə olunması baxımından diqqəti cəlb edir. Şeir əkinçi əməyinin mahiyyəti, şərəfli olması, insanlara xeyir, bərəkət gətirməsi barədə kiçik yaşlı oxucularda aydın təsəvvür yaradır. Əsər oxucuya həm də əkinçi peşəsi ilə bağlı zəruri məlumatlar verir, kənd həyatı, kəndlinin əməyi sayəsində yetişən məhsullar barədə məlumatını zənginləşdirir. Müəllif əsərdə bədii suallardan məharətlə istifadə edərək oxucunun əsərdə söylənilənlər barədə dərinlən düşünməsinə, özünün bir qənaət hasil etməsinə nail olur:

A.Səhhətin böyüməkdə olan nəsle xitabən söylənilən qiymətli öyüd və nəsihətləri vardır. Yazıçı gənc oxuculara müraciət tərzində yazdığı əsərlərdə onlara tənbellikdən uzaq olmağı, qarşıya böyük məqsədlər qoymağı, elm, bilik ardınca getməyi məsləhət görür. «Ana və uşaq» şeirində yuxudan gec durub, məktəbə gecikən istəyən oğluna ananın nəsihəti verilir:

«Bir məktəbdə imtahan» şeirində çalışqanlıq və yaxşı oxumaq ən gözəl sifətlərdən biri kimi təqdir edilir. Şeirdə məktəb həyatı üçün çox məsuliyyətli bir işdən imtahan məclisi keçirilməsindən söz açılır: Şair elmə, biliyə can atan şagirdlərlə zəif oxuyanları qarşılaşdırır.

Sənətkar ana dilində təhsil almağı səmərəsiz sayan, övladının əcnəbi dillərdə oxumasını istəyən avam valideynləri kəskin tənqid edir. Şeirir sonunda şair həmin valideynlərə üz tutaraq ana dilinə xor baxan, öz dilində təhsil almayıb əcnəbi dillərdə təhsilə meyl edən uşaqlarda «hissi-milliyət» olmadığını nəzərə çatdırır:

Bu əsərdə A.Səhhət əsl xalq müəllimi, maarif fədaisi kimi o dövrdəki məktəblər, təhsil sistemi ilə bağlı bir sıra nöqsanlardan da yan keçmir. Şairin imtahan vaxtı inzibatçılıq, uşaqların qorxu, əsəbi gərginlik içində saxlanması, onların özlərini sərbəst hiss etmələri, düşünüb cavab vermələrinə lazımı şəraitin yaradılmaması ilə razılaşmadığı açıq-aşkar hiss olunur. Ədib o dövrdə təhsil sistemindəki amirlik rejimi, şagird şəxsiyyətinin alçaldılması ilə bəzişmir, ona tənqidi münasibət bildirir.

Şairin fəal həyat mövqeyi, vətəndaş qeyrəti, humanist təbiəti **«Küçə uşağı»** şeirində də aydın görünməkdədir. Əsərdə anası küçələrdə dilənçilik edən, atası həbsxanalarda çürüyən zavallı bir uşağın həyatı qələmə alınmışdır. Ac-yalavac, çılpac, başıaçıq, sərgərdan həyat sürən, küçə sərsərisinə çevrilən bir uşağın həyatından sənətkar kədərlə söz açır. Şair bu uşağı da vətənin bir çiçəyi hesab edir, ona qayğının zəruriliyini göstərir.

Ədibin «Məktəb şagirdi», «Məktəb uşağı» şeirləri də məktəb, təhsil mövzusunda həsr olunmuşdur. «Məktəb şagirdi» şeirində tərbiyəli, ağıllı bir şagirddən söz açılır. Bu şagirdin hər səhər məktəbli paltarını geyinib həvəslə dərsə getməsi məhəbbətlə təsvir edilir. Əsərdə sənətkar oxucuya elm, bilik yollarının asan olmadığını, bu yolu getmək üçün əziyyət çəkmək, hünər göstərmək lazım gəldiyini söyləyir.

Bu əsərlə ideya-məzmun baxımından səsləşən **«Ata və uşaq»** **«Məktəb uşağı»** şeirində saf mənəviyyətli, fikri-zikri elmdə, bilikdə olan, gecə-gündüz dərs haqqında düşünən, müəllim tərəfindən verilən tapşırıqları yerinə yetirmək üçün çalışan məktəb uşağının bədii obrazı yaradılmışdır. Millətinin bu gənc övladının elm, təhsil yolunda çalışması şairin qəlbində sonsuz qürur, iftixar hissi oyadır. O, üzünü bu məsum uşağa tutaraq bir ata kimi xeyir-dua verir.

A.Səhhətin hansı şeirinə müraciət edilsə, orada insanı düşündürən, gənclərə, uşaqlara tərbiyə aşılayan fikirlər, gələcəyi düşünməyə çağırış aydın görünməkdədir. Şair uşaqların tərbiyəsində valideynlərin də çox vaxt günahkar olduğunu dönə – dönə söyləyir. Valideynlərin günahı üzündən gələcəyin savadlı, dünyagörüşlü bir insanı, yaradıcı şəxsiyyəti ola biləcək bir uşaq oğruya, çevrilir.

Ədibin dərin məzmunlu təmsillərində də uşaqların yaş xüsusiyyətləri bilik və qavrama səviyyəsi nəzərə alınmışdır. Həmin əsərlərdə ifadə olunmuş ideyalar, müdrik fikirlər əksər hallarda şifahi xalq ədəbiyyatından qaynaqlanır. Şair sərrast ifadələrdən, atmacalardan yerində istifadə edərək kiçik yaşlı oxucularda təsvir olunan hadisə, obyekt haqqında aydın təsəvvür yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Ədibin təmsillərində maraqlı süjet bədii sənətkarlıqla üzvi vəhdət təşkil edir. Onun «Ayı və arılar», «Sərçə və qırğı», «İki dana», «Qarışqa və milçək», «Gün və külək», «Tülkü və meymun», «Tülkü və qurd», «İki dana», «Ulaq və aslan», «İt və kölgəsi» kimi təmsillərinin hər biri maraqlı mövzuya, ideya-məzmununa malikdir. Bu təmsillərdə lovğalıq, acgözlük, tənbellik, böyük sözünə qulaq asmamaq, işə başdansaovdu yanaşmaq, məsləhətsiz iş görmək, əməlin aqibətini düşünməmək insanın xasiyyətindəki, davranışındakı ciddi nöqsanlar tənqid edilir. Bununla yanaşı, sənətkar öz təmsillərində birlik, xeyirxahlıq, əməksevərlik kimi nəcib əxlaqi keyfiyyətləri təbliğ edir.

Azərbaycan uşaq şeirini ideya-bədii məzmun baxımından zənginləşdirən A.Səhhətin özünəməxsus yazı üslubu, orijinal yaradıcılıq laboratoriyası vardır. O, uşaq aləmini dərinləndirən, uşaq dünyasının incəliklərindən ustalıqla baş çıxarırdı. Şair öz əsərlərində hər sözü, ifadəni yerində, zərgər dəqiqliyi ilə işlətməmiş, doğma dilin, şifahi xalq ədəbiyyatının xəzinəsindən bəhrələnməklə uşaq ədəbiyyatının klassik nümunələrini yaratmışdır. Dərin ictimai məzmun, yüksək bədii şeiriyyət onun əsərlərinin başlıca keyfiyyətləridir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Fərhadov F., Hacıyev A. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı tarixi. Bakı: 1986.
2. Hacıyev A., Fərhadov F. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı: 1976.
3. Xəlil Z., Əsgərli F. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı: 2004.
4. Mir Cəlil., Hüseynov F. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı : 1982.
5. Səhhət A., Şaiq A. Seçilmiş əsərləri. Bak: Çarşıoğlu, 2006.